

---

# Z prac Działu Historii Literatury Polskiej XIX-XX w

---

Biuletyn Polonistyczny 1/3, 15-22

---

1958

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z PRAC DZIAŁU HISTORII LITERATURY POLSKIEJ XIX - XX w.

I. V tom "Bibliografii literatury polskiej wg "Literatury polskiej" G. Korbuta"

V tom "Bibliografii literatury polskiej wg "Literatury polskiej G. Korbuta" został podzielony dla celów wydawniczych na trzy części /A-J, J-R, R-Ż/, z których dwie pierwsze zostały złożone w wydawnictwie. Każda część obejmuje około 200 haseł i około 1500 stron maszynopisu. Tom ten, dotyczący literatury współczesnej, musi różnić się w sposób dość zasadniczy od czterech tomów poprzednich. Jedną z największych trudności stanowił dobór haseł autorskich. Brak perspektywy historycznoliterackiej nie pozwalał tu bowiem oprzeć się na autorytetach historyków literatury, którzy ustalają zasadniczą hierarchię wartości dla epok wcześniejszych. W związku z tym podczas dyskusji organizowanych z przedstawicielami redakcji wydawnictwa, Związku Literatów oraz IBL zarysowały się dwa stanowiska - pierwsze postulowało zwiększenie liczby haseł o paręset pozycji, argumentując to tym, że wydawnictwo tego typu powinno gromadzić możliwie najwięcej informacji o piśmiennictwie okresu. Stanowisko drugie wyraziło się w żądaniu świadomej selekcji i ogranicza się do nazwisk ludzi odgrywających wybitniejszą rolę w kulturze okresu.

Innym trudnym problemem były hasła autorskie twórców z innych, ale pogranicznych dziedzin kultury /filozofia, estetyka, literatura klasyczna itp./ i sprawa publicystów, którzy jakże często ze względu na wartość literacką swych wypowiedzi powinni znajdować się w zespole literatów. We wszystkich tych sprawach, w wyniku dyskusji, Komitet Redakcyjny podjął ostatecznie następujące decyzje: a/ Zastosowanie ostrzejszych kryteriów selekcji w doborze haseł, których liczbę ustalono na około 700 /formalne kryterium ogranicza tylko rok debiutu: tom V nie uwzględnia pisarzy, których debiut książkowy przypada po roku 1949/. Równocześnie jednak przewidziano aneks, który poda znacznie większą liczbę nazwisk z krótkimi informacjami bibliograficzno-biograficznymi.

b/ W sprawie twórców "z pogranicza" postanowiono uwzględnić tylko tych, którzy zajmują się choćby marginesowo problematyką historii literatury polskiej.

Decyzję w sprawie publicystów ułatwiła niesłychanie inicjatywa Krakowskiego Ośrodka Prasoznawczego, który rozpoczął pracę nad wydaniem "Słownika publicystów". Redakcja "Bibliografii literatury polskiej wg Korbuta" przekazała tam posiadane materiały.

Ze względu na te i wiele innych trudności podjęto decyzję potraktowania tomu V jako "Materiałów bibliograficznych", które powinny być i będą uzupełniane różnymi aneksami, rejestrującymi nowe hasła z okresu międzywojennego i narastającą twórczość młodych autorów.

Ze współczesnego charakteru tomu wynikły jeszcze inne jego właściwości, różniące go od tomów wcześniejszych. Postanowiono bowiem opracować bardziej szczegółowo twórczość autorów. Ponieważ zasady dopuszczały wydobyć tylko kilkunastu najważniejszych artykułów i studiów, rejestrowanych w bloku "współpracy z czasopismami", zdecydowano zapisać jako oddzielne pozycje - wszystkie odbitki i nadbitki. To formalne kryterium nie jest bynajmniej doskonałe. Często bowiem najpoważniejsze artykuły nie miały odbitek. W ten sposób, w porównaniu z poprzednimi tomami, dział twórczości został opracowany bardziej szczegółowo /m.in. podano również zawartość tomów opowiadań, studiów i rozpraw/. Również dzięki odmiennej metodzie gromadzenia materiału /wywiady, ankiety/ zgromadzono wiele informacji o utworach niewydanych i pozostających w rękopisie lub zniszczonych w czasie wojny. Pozycje te zarejestrowano w bloku twórczości na odpowiedzialność informatora, opatrując je notatką wskazującą źródło informacji.

Innym trudnym problemem, zwłaszcza dla tego okresu, była sprawa zestawienia opracowań i recenzji dotyczących twórczości pisarzy. Brak dużych prac krytycznoliterackich, a równocześnie ogromna liczba czasopism i rozrzucenie krytyk literackich i recenzji po dziennikach uniemożliwiły przeprowadzenie autopsji, a przez to utrudniały niezmiernie sprawę doboru najcenniejszych pozycji. Przepracowano około 300 czasopism literackich i społecznych oraz wyzyskano materiały istniejące w kartotekach Bara w IBL, a dla lat powojennych - "Bibliografii Zawartości Czasopism". W zasadzie często pomijano czasopisma mniejszej wagi oraz prowincjonalne. W selekcji materiałów cenną pomocą były też wypowiedzi autorów, którzy z wielką starannością podawali

najważniejsze dla nich opracowania. Mimo dużego wkładu pracy na pewno dobór materiału może okazać się niekiedy dość przypadkowy.

Część trzecia tomu - będzie gotowa do druku w połowie roku 1960.

## II. Edycja dramatów, opowiadań i publicystyki G.Zapolskiej

Przed 5 laty zamierzono wydanie "Wyboru pism" G.Zapolskiej, które przewidywało 4 serie: Dramaty, Publicystyka, Powieści i Opowiadania. Plan ten został nieco zmieniony, ponieważ Wydawnictwo Literackie wydało wszystkie warte wznowienia powieści Zapolskiej. Zrezygnowano więc z pracy nad tą dziedziną jej twórczości. W planie pozostały trzy serie, które obejmują pozycje nie wydane przez Wydawnictwo Literackie, jak np. szeroki wybór publicystyki Zapolskiej czy o wiele bogatszy wybór zapomnianych opowiadań, oraz edycja dramatów, które po raz pierwszy zostaną przygotowane jako wydanie krytyczne.

Przewidziane są 4 tomy dramatów:

- Tom I: /Małazska, Kaśka Kariatyda, Żabusia, Małka Szwarckenkopf, Jojne Firułkes/.
- Tom II: /Tamten, W Dąbrowie Górniczej, Sybir, Car jedzie, Zaszumi las/.
- Tom III: /Życie na żart, Mężczyzna, Nieporozumienie/.
- Tom IV: /Moralność pani Dulskiej, Ich czworo, Skiz, Panna Maliczewska/.

Będzie to zatem najobfitszy z dotychczasowych wyborów /razem 18 dramatów, w tym jeden pierwodruk z unikatów autografu: "Zaszumi las"/. Będzie to również pierwsza edycja krytyczna, wyzyskująca nie tylko pierwodruki /nie zawsze w dotychczasowych wydaniach wykorzystane/, ale również zachowane dotychczas stare rękopisy teatralne. Pierwodruki Zapolskiej były bardzo nieporządne i co najważniejsze, zniekształcone przez cenzurę. W naszym wydaniu wydawcy nie tylko oczyszczają tekst z nieprzeznaczonych rażących błędów, ale przywracają również fragmenty opuszczone przez cenzurę polityczną czy obyczajową /np. sceny przygotowań do strajku w "Kaście Kariatydzie"/. Poprawny tekst najlepszej komedii, "Moralność pani Dulskiej", będzie w tym wydaniu zrekonstruowany po raz pierwszy. Edycja poprzedzona jest wstępem Zbigniewa R a s z e w s k i e g o pt. "Gabriela Za-

polska - pisarka teatralna". Każdy tom zawiera jedną część wstępu, dotyczącą okresu, w którym powstały przedrukowane w tym tomie dramaty. Nie jest to jednak ani monografia, ani zarys monografii, który autor zamierza ogłosić w przyszłości. Najważniejszym zadaniem wstępu jest zorientowanie czytelnika w genezie dramatów. Jest to zatem rodzaj dość szczegółowego, choć narracyjnie ujętego komentarza. Bez takiego wprowadzenia - dowodzi autor - lektura wielu dramatów Zapolskiej może tylko zniechęcić dzisiejszego czytelnika. Dopiero na tle ówczesnego życia i ówczesnych stosunków teatralnych utwory takie jak "Małka Szwarcenkopf" mogą dziś zainteresować badacza, a nawet wielu innych czytelników interesujących się teatrem.

Pierwszy tom tej edycji znajduje się w wydawnictwie Ossolineum, tom drugi - w opracowaniu autorskim.

Publicystyka Zapolskiej z lat 1881 - 1914, drukowana w "Przebiegach Tygodniowym", "Kurierze Codziennym", "Życiu" /Kraków/, "Słowie Iolskim", "Ilustracji", obejmuje 2 tomy w 4 voluminach. Tom pierwszy /w dwu voluminach/ ukaże się drukiem w końcu roku bieżącego. Zawiera najwcześniejszą publicystykę Zapolskiej, sprzed jej wyjazdu do Paryża, listy z Francji drukowane w latach 1889 - 1895 oraz kilka artykułów napisanych wkrótce po powrocie.

Z wyjątkiem kilku pozycji wszystkie pozostałe są przedrukowane po raz pierwszy, a kilka pochodzi nawet z autografów odnalezionych w bibliotekach. Wydanie ma ambicje edycji krytyczno-naukowej. Zostało więc opatrzone bardzo obszernym komentarzem /około 200 stron druku/. Komentarz ten rozrósł się z dwóch powodów - po pierwsze, dlatego, że dotyczy przede wszystkim spraw życia francuskiego - a więc wydarzeń, ludzi i kręgów mało znanych polskiemu czytelnikowi. Po drugie, dlatego, że Zapolska była publicystką niezbyt odpowiedzialną za dokładność i prawdziwość swych informacji. Spora część komentarza prostuje więc nieścisłości, próbuje ustalić prawidłowe brzmienie nazwisk, trafić do cytowanych artykułów i polemik. Z pewnością zadanie to nie zostało doprowadzone do zupełnego końca. Nawet w wyniku poszukiwań w bibliotekach paryskich nie udało się ustalić kilku autorstw i odnaleźć kilkunastu wzmiankowanych w tekście polemik.

Opracowanie artykułów paryskich Zapolskiej pozwoliło na dość zasadniczą zmianę opinii o jej publicystyce.<sup>x/</sup>

Określenie środowiska paryskiego Zapolskiej, jej kontaktów z ludźmi, teatrami, malarzami pozwoliło na stwierdzenie z całą pewnością, że pisarka bardzo trafnie wybierała najciekawsze środowiska Paryża, że jedna z pierwszych przekazywała informacje o wielkich reformach w teatrach i malarstwie.

Przy pracy nad komentarzem powstały dwa wstępy pomieszczone w pierwszym tomie publicystyki. Przedmowa /E. K o r z e - n i e w s k i e j/ uzupełnia komentarz informacjami o życiu literackim Francji i próbuje ocenić publicystykę Zapolskiej na tle ówczesnej opinii polskiej o sztuce francuskiej. Wstęp /J. C z a c h o w s k i e j/, poprzedzający komentarz, szczegółowo opracowuje problem współpracy Zapolskiej z czasopismami. Wyzyskując szeroko korespondencję Zapolskiej autorka wstępu ustala charakter i zakres współpracy pisarki z poszczególnymi pisarzami, chronologię jej artykułów, a także określa zależność pomiędzy własną inicjatywą twórczą Zapolskiej a wymaganiami kolejnych redakcji.

Publicystyka Zapolskiej, obejmująca szeroki krąg spraw kulturalnych i społecznych, przypomina i zbliża do czytelnika Paryż "fin de siècle'u". Aby ukonkretnić i ożywić tamtych ludzi i zdarzenia, wprowadzono do wydania sporo ilustracji z epoki, karykatury, afisze, programy i reprodukcje niektórych obrazów wspomnianych z entuzjazmem przez Zapolską /np. Van Gaugha, Gauguina, Sérusiera i innych/.

Tom drugi "Publicystyki", przygotowany przez J. C z a c h o w s k ą do druku w 1960 r., obejmuje lata 1899 - 1914. W okresie tym Zapolska wchodzi bezpośrednio do zespołów redakcyjnych pism: "Słowo Polskie", "Nowe Słowo Polskie", "Nowa Reforma", "Ilustracja Polska", "Wiek Nowy". Obok wyodrębniających się wyraźnie recenzji teatralnych /przewidzianych do osobnego wydania w opracowaniu S. Strausa/ większość artykułów, felietonów i notatek, czę-

---

x/ Jeszcze przed paru miesiącami w pomieszczonym w "Dziękach wybranych" Zapolskiej wstępie T. Weiss pisał: "Znamienne jest, że większość dorobku dziennikarskiego Zapolskiej zdezaktualizowała się dziś niemal całkowicie. /.../ Zaskakująco ubogie w treść, rozgadane i nudne są np. sprawozdania Zapolskiej z przejawów życia kulturalnego we Francji" /"0 twórczości G. Zapolskiej", t. XVI, s. 363/.

sto anonimowych, dotyczy tu spraw społecznych, obyczajowych i kulturalnych. Artykuły te, podobnie jak publicystyka t.I, dostarczają również wiele cennego materiału do poznania twórczości literackiej Zapolskiej. W stosunku do wydanego w 1923 r. przez Instytut Wydawniczy "Lektor" jedyne go wyboru felietonów z lat 1900 - 1901 i 1910 - 1912 tom przyniesie materiał dwukrotnie obszerniejszy, częściowo nieznany zupełnie, gdyż rozrzucony po tomach dzienników lwowskich, których kompletów brak w ogóle w polskich bibliotekach. Wydanie zostanie opatrzone obszernym komentarzem oraz przedmową J.Czachowskiej, omawiającą współpracę Zapolskiej z poszczególnymi czasopismami w latach 1899 - 1914, stosunki redakcyjne, artykuły i polemiki wywołane działalnością publicystyczną pisarki.

W serii trzeciej przewidziane jest wydanie 4 tomów nowel Zapolskiej. Ten dział twórczości pisarki znany jest dotychczas bardzo ułamkowo. Przedrukowywano bowiem dotąd tylko opowiadania ze zbiorów wydanych przez autorkę we wczesnych latach twórczości. Do tomów przygotowywanych wejdą nowele zagubione w rocznikach czasopism i dzienników.

Wydanie zawierać będzie bardzo obszerny wybór twórczości nowelistycznej Zapolskiej, w tym około 30 utworów przedrukowanych po raz pierwszy, a dwa nie drukowane dotąd w ogóle, odnalezione w rękopisie. Tomy nowel zostaną opatrzone obszernym komentarzem edytorskim. Wydanie przewidziane jest na lata 1961-1962.

### III. "Julian Tuwim Monografia bibliograficzna"

Trzecim z wydawnictw działu /które ukaże się drukiem jeszcze w roku bieżącym/ jest praca Janusza S t r a d e c k i e g o pt. "Julian Tuwim Monografia bibliograficzna". Tom I /Bibliografia/, która jest próbą opracowania możliwie wyczerpującej bibliografii dzieł J.Tuwima oraz bibliografii dotyczącej jego życia i twórczości, stanowiąc równocześnie podstawę do opracowania szczegółowej biografii poety.

W zakresie zbieranego materiału starano się, o ile to było możliwe - zgromadzić wszystko, co Tuwim napisał i co napisano o nim. Oczywiście postulat kompletności w wypadku takiego pisarza jak Tuwim jest ideałem niezmiernie trudnym do osiągnięcia. Znaczna część spuścizny literackiej Tuwima znajduje się w rękopisach w jego archiwum oraz w różnych archiwach teatrał-

nych. Większość rozproszona jest po czasopismach i trudno dostępnych broszurach. Dzieła edytorskie Tuwima obejmują oprócz prac wydanych za jego życia /do których materiały uzupełniające poeta pozostawił w rękopisach/ prace nowe, w zasadzie ukończone, a nie wydane, oraz liczne prace nieskończone, pozostałe w różnym stopniu opracowania autorskiego. Tak np. twórczość kabaretowa Tuwima to dosłownie k i l k a s e t utworów ukrytych pod pseudonimami, gdyż cechą typową twórczości satyrycznej i humorystycznej Tuwima była jej a n o n i m o w o ś ć. Zebrane materiały nie są więc jeszcze z pewnością kompletne. W każdym razie na obecnym etapie wiedzy o poecie w zakresie bibliografii podmiotowej udało się zarejestrować 1646 pozycji, z czego 144 przypada na rękopisy i utwory ogłoszone w innej formie aniżeli drukiem. Poważne trudności nasunęła sprawa przedruków. Początkowo zamierzano uwzględnić możliwie pełny materiał. Ponieważ jednak wiele utworów Tuwima przedrukowano bez zmian w dziesiątkach czasopism i dzienników, bardzo często nawet bez wiedzy autora, uwzględnienie całego materiału okazało się pracą wymagającą ogromnego nakładu czasu, a mało celową w swoich rezultatach. Ostatecznie starano się uwzględnić przede wszystkim przedruki wnoszące coś nowego w zakresie samego tekstu /warianty druku, ciekawsze adnotacje redakcji itp./. Dotyczy to przede wszystkim czasopism, z którymi Tuwim współpracował.

W sprawie układu materiału nasuwającym się początkowo rozwiązaniem był najczęściej stosowany w bibliografiach osobowych układ dwuczęściowy, zawierający w części pierwszej bibliografię podmiotową, a w części drugiej - przedmiotową. Jednakże specyfika twórczości Tuwima, ściśle powiązanej z jego życiem, wielość natychmiastowych reakcji po ukazaniu się jego utworów skłoniły do bezpośredniego powiązania utworu z jego recepcją, w ten sposób, że poszczególne pozycje przedmiotowe następują bezpośrednio po każdym utworze. Wadą tego układu jest to, że pozostawia on część opracowań poza zasadniczym zrębem bibliografii. Dotyczy to artykułów ujmujących systematycznie całość twórczości pisarza, przyczynków biograficznych itd. Pozycje te umieszczono w układzie chronologicznym na końcu bibliografii.

Całość materiałów, obejmujących lata 1911 - 1957, ułożono chronologicznie. Jako zasadę chronologii przyjęto daty pierwodru-



ków, a nie daty powstania utworów. W twórczości Tuwima zasada ta wydawała się jedynie możliwa. Praca niniejsza stanowi bowiem dopiero początek szczegółowych badań nad tekstami poety i w bardzo wielu wypadkach ustalenie szczegółowej daty powstania było jeszcze niemożliwe. Układ wg chronologii pierwodruków zawodzi jedynie w stosunku do juvenilii oraz pozycji, których druk został opóźniony z przyczyn cenzuralnych. Rozbieżność między datą powstania a datą druku następuje również w wypadku większych utworów, drukowanych przez lat kilka fragmentami /np. "Kwiaty polskie"/. Dzieje tych utworów zostały opisane pod datą ukazania się całości.

W pracy tej elementem wykraczającym poza tradycyjną bibliografię są adnotacje. Uwzględniają one, po pierwsze: dane formalne dotyczące utworów /motta, dedykacje, pseudonimy i kryptonimy, pod jakimi ukazał się utwór, źródła, na podstawie których ustalano autorstwo utworów anonimowych, dane o materiale ilustracyjnym itd./, po drugie, ambicją ich było również podanie możliwie szerokiej informacji dotyczącej genezy i historii poszczególnych utworów. Przez rozwiązanie poszczególnych aluzji i rozszyfrowanie nazwisk "bohaterów" występujących w utworach poety próbowano dać możliwie pełne informacje dotyczące dziejów twórczości Tuwima i jej powiązań z życiem literackim, społecznym i politycznym.

Część druga "Monografii bibliograficznej" Tuwima, obejmująca bibliografię pisarza, zostanie oddana do druku pod koniec 1959 r.

#### SPRAWOZDANIE

#### Z PODRÓŻY NAUKOWEJ DO NIEMIECKIEJ REPUBLIKI DEMOKRATYCZNEJ

/14 kwietnia - 4 maja 1958 r./

Celem mojej podróży było odszukanie materiałów do literatury polskiej czasów saskich i Oświecenia w bibliotekach i archiwach niemieckich. Plan pobytu przedstawiał się następująco:

**B e r l i n:** przeglądnięcie katalogów rękopisów Stadtsbibliothek i Universitätsbibliothek oraz czasopism niemieckich z XVIII wieku.

Nawiązanie kontaktów i dyskusja w Institut für Geschichte der UdSSR, w którym część pracowników zajmuje się historią związków niemiecko-polskich w XVIII wieku.

**D r e z n o:** Zbadanie poloniców w Landesbibliothek i Landeshauptarchiv.